

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

GYLDENDALS JULEBOG 1949

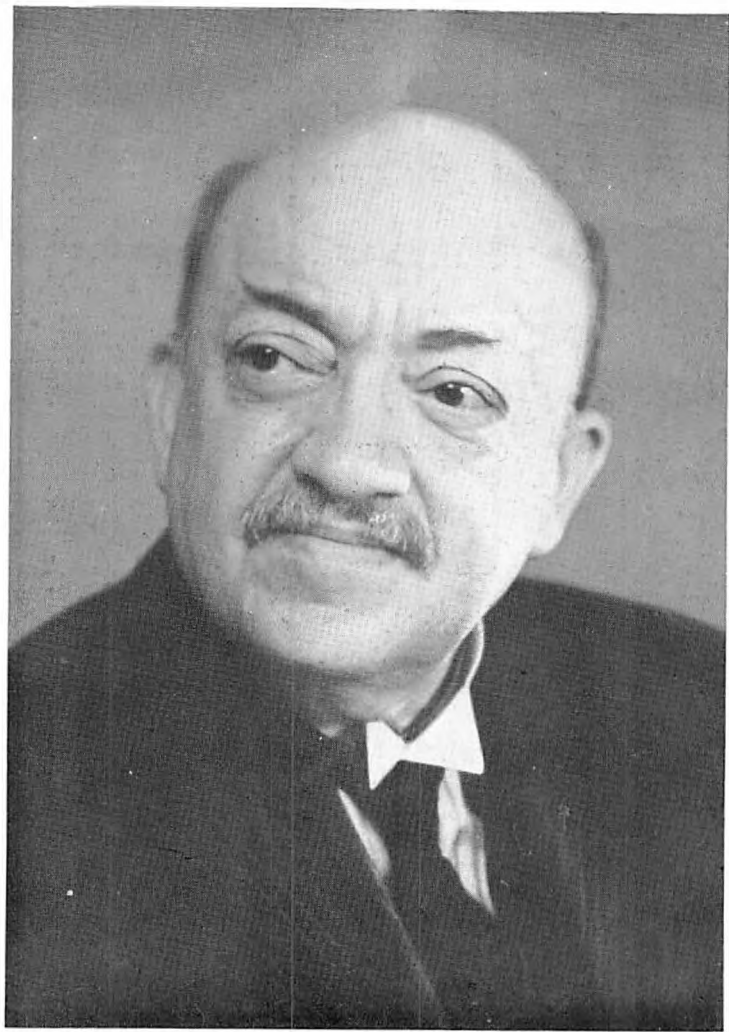
VICTOR KUHR

GYLDENDAL

GYLDENDALS JULEBOG 1949

VICTOR KUHR

Victor Zuck.

GYLDENDALS JULEBOG 1949

VICTOR KUHR

*UDGIVET
SOM MANUSKRIFT*

KØBENHAVN 1949

GYLDENDAL

EFTERTRYK FORBUDT

**PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN**

KNUD H. KRABBE:

<i>Victor Kuhr</i>	7
-----------------------------	---

VICTOR KUHR:

<i>Om Komik og Humor</i>	21
<i>Nordisk Lune</i>	41

AAGE KABELL:

<i>Nogle Oplysninger</i>	51
-----------------------------------	----

VICTOR KUHR var af den type mennesker man kun træffer een gang i sit liv. Ikke fordi hans enkelte egenskaber var så sjældne. Det var proportionerne mellem dem og kombinationen af dem som var noget for sig.

Hans ydre var også særpræget, han hørte i de sidste decenniier til de „kendte ansigter“. Det er ikke nogen overdrivelse at mange tusinder af dem der færdedes på Københavns gader var klare over hvem han var, når de mødte hans lille runde skikkelse med det Buddha-agtige ansigt, de udstående øjne og Laokoon-rynkerne i panden — furer der forresten ikke var udtryk for smerte eller sorg, kun for en blanding af velvilje og betænkelighed. Hans påklædning var lidt gammeldags og noget nonchalant. Bevægelserne var ret stilfærdige, undertiden lidt nervøse.

Kuhrs væsen var præget af en uhyre elskværdighed, så stor at ikke alle troede på at den var ment — iøvrigt ganske med urette. Kuhr mente altid sin elskværdighed, måske mere end han følte den. Han var aldrig falsk. Han var heller ikke ukritisk. Visse mennesker reagerede hans retliniede sind stærkt imod, dem han fandt uægte, affekterede eller selviske. Men kun de som kendte ham nærmere mærkede den nuance af kølighed som hans altid elskværdige tone kunne få overfor dem der bød ham imod.

På et enkelt område var hans forekommenhed næsten blevet til sport. Det var en sport for ham, på gaden at genkende og hilse på hver fordums discipel fra skolen, eller tilhører fra Universitetet, eller alumne fra Elers' Collegium. Da hans syn var blevet svækket i de sidste leveår var det selvfølgelig hans største sorg at mærke den tiltagende vanskelighed ved at læse. Men næst efter dette var han mest ked af, at han ikke kunne genkende sine gamle elever når han mødte dem i Studiestræde.

Barneårene var forløbet under knebne forhold. Da Victor var ganske lille døde hans fader; hans to eneste søskende døde som små, og han blev opdraget af en bekymret og overomhyggelig moder og hendes søster, sammen med to jævnaldrende kusiner. Den ene af dem, forfatterinden Karen Ewald, har i Berlingske Aften kort efter Kuhrs død givet en fortryllende skildring af ham som barn. Det vil sige, egentlig har han ikke været barn da han var lille. Til gengæld havde hans sammensatte natur bevaret mange af barnets træk, længe efter at han var blevet voksen.

I skolen har han været den intelligente flittige og artige elev, tillige hvad kammeraterne har regnet for en del sær. Han legede ikke, han gjorde ikke gymnastik og han begyndte at stenograferer da han var otte år gammel, blev ved med det resten af livet. Det har været praktisk for ham selv, og det vil blive besværligt for dem der engang skal tyde hans efterladte papirer. Tænk om Kierkegaard havde stenograferet!

Som student var han ikke længere nogen særling — måske var det omgangen med den Ewaldske kres som befriede ham. Ganske vist var han i studieårene den samme grundige elev som i skolen. Men han begyndte tidligt at

udfolde sine charmerende selskabelige egenskaber mellem studenterkammeraterne.

Første gang jeg traf Kuhr var i XIV Maj, en forening af kunstinteresserede studenter, som Otto Andrup stiftede i 1903. Det var en af disse små hyggelige klubber hvor åndsbeslægtede ynglinge mødes og diskuterer tilværelsens problemer med udgangspunkt i et kultiveret kulturelt foredrag. Hveranden gang blev dette holdt af en indkaldt koryfæ — Frederik Poulsen, Jeppe Aakjær og professor Heiberg hørte til de fornemste. Hveranden gang var det et af medlemmerne der skulle holde for. Kuhr talte om Associationens Betydning i Musiken. Det var nærmest et angreb på tilbedelsen af ledemotiverne hos Wagner, som dengang var de halvmusikalskes afgud. Bagefter gik man over på à Porta og indtog en „fuldstændig Magnus“ mens man drøftede problemerne videre.

Og så var han medlem af noget der hed Hummersoldeforeningen (den havde vist kun to møder) og dens efterfølger „Æstetisk Soldeklub“ (der havde tre møder). Det var en linie der fortsattes da han på sine ældre dage blev medlem af Humoristklubben „Dahu“ og S:t Lucas Gille i Lund. Trods al borgerlighed kunne Kuhr godt lide engang imellem at søbe nektar af bohêmes fad, i alt fald når bohêmen holdt sig indenfor det æstetiskes rammer. Et lille sidespring var det da han under påvirkning af ungdomsvennen Kaj Bendix blev medlem af Konversacia Esperantista Klubo.

Sin første litterære produktion udfoldede han i 1903 i den daværende sjæleforsknings urtegård, det æteriske men efemere månedshefte som hed Tidsskrift for Aandskultur. Han skrev om Per Gynts Frelse og om Selvovervurdering. Det første er en frisk og kvik kritisk analyse

af tankegangen i Per Gynt, det andet en moraliserende undersøgelse af det ganske vist noget utiltalende fænomen som hedder selvovervurdering.

Ingen af klubberne, endsige studenterlivet i det hele taget var i stand til at drage ham bort fra studierne slagne landevej. Han blev cand. mag. i klassiske sprog og engelsk. Det var i og for sig naturligt for en mand med latent interesse for filosofi at vælge sprog til studiegenstand. Sproget er udtryk for en væsentlig side af det menneskelige sjæleliv, og ikke mindst grundlaget for al abstrakt tænkning.

Kuhr blev lærer i sprog i nogle skoler, og han blev lærer for Kronprinsen — en ikke ringe opgave at være med til at forme personligheden hos en vordende regent. Undervisningen drog ham ind på pædagogikens problemer. Det system hvorved den ældre bidrager til at udvikle den yngres sjælebygning og skabe hans viden, greb ham mere og mere. Hans doktordisputats var i første omgang udarbejdet som det teoretiske grundlag for en pædagogik. Høffding syntes at arbejdet var for abstrakt til at egne sig til en disputats, og i hvert fald havde det ikke doktordisputatsens dengang oktroierede form. Resolut lavede Kuhr arbejdet om og koncentrerede det om pædagogikens fader, Johan Comenius. Så fik det den disputatsmæssige uangribelige titel: „Det pædagogiske System i Comenius' *Didactica Magna*“.

Nogen tid derefter blev Kuhr docent i pædagogik og han havde sikkert en overgang betragtet sin fremtid som liggende i børnesjæleskabets verden. Men kort efter Anton Thomsens tragiske død spurgte en af Kuhrs venner, som iøvrigt selv oprindelig havde tænkt at studere filosofi, om han ikke havde tænkt at gøre springet fra

pædagogiken over i filosofien og søge det ledige professorat. Springet var forsåvidt ikke så voldsomt, som Kuhr i flere år havde manuduceret i filosofi. Han blev alligevel let forundret, han hævdede at han egentlig ikke havde tænkt det. Men i løbet af kort tid blev han klar over at der her lå en opgave for ham. Ikke at blive den videnskabelige filosof, men den pædagogiske filosof.

I sammenhæng med denne udviklingsfase såe han, da han var blevet lærer i filosofi ved Københavns Universitet, een ting som sin hovedopgave: at føre ungdommen fra skolens regelbundne undervisning over i universitetets frie studium.

Næppe mange af vore tidligere filosofiprofessorer har som han, set det som et nødvendigt middel hertil, at gøre rusforelæserne rigt nuancerede. Han var en polær modsætning til en af sine forgængere der hvert år gentog hvert ord som stod i hans lærebog fra side 1 til side 132. De fire ugedage hvor Kuhr skulle tale for russerne begyndte han tidligt om morgenen at gennemarbejde det stof han den dag ville forelægge. Forelæseringen måtte aldrig blive den samme som den han havde holdt forrige år.

Der var en anden ting han lagde megen vægt på: Hver sætning han sagde skulle være sådan at selv den svagest begavede af tilhørerne kunne forstå den. Måske har dette undertiden trættet de mere intelligente, som syntes at meget af det han sagde, var alt for selvfølgelig eller for omstændeligt forklaret. Han var vel vidende om dette vanskelige alternativ. Men han havde sit bestemte synspunkt, og ingen kunne få ham til at gå på akkord med det urokkelige princip at alle skulle tilegne sig fuldtud alt hvad han sagde. Iøvrigt talte han altid et let og mun-

tert sprog og han blev ved med det. I de senere år havde han et enestående radiotække, og det er med velberåd hu at man her har valgt to radiotaler til hans mindeskrift.

Der var en bizar modsætning mellem Kuhrs talesprog og hans skriftsprog. Det han sagde, gav tilhørerne under ordenes flugt et glidende indtryk, sætningerne skulle ikke analyseres bagefter. Men det skrevne ord måtte udtrykke urokkelige sandheder, og for at fastslå disse følte han nødvendigheden af at anvende en udtryksform som virkede underlig knudret. Et eksempel på hans sprog i den fortræffelige bog: *Æsthetisk Opleven og kunstnerisk Ska-*ben:

„Saa antydende og skematisk Oversigten over disse i Virkeligheden meget komplicerede og individuelle Forhold i denne Sammenhæng har maattet blive, er dog saa meget allerede klart, at Afgørelsen af, hvor Grænsen skal drages mellem mere og mindre „æsthetisk værdifuld“ Kunst, og mellem Kunst overhovedet og saadanne „Følelsesudtryk“, der — som den omtalte Syngen og Fløjten — ved deres høje Grad af Ufuldkommenhed nærmest kommer paa Linie med vore dagligdags „mimiske“ og „pantomimiske“ Udtryksbevægelser, i sidste Instans kommer til at bero paa et ret vilkaarligt Skøn, det kunstneriske Udtryk, der fuldtud dækker, „udtømmer“ Følelsen naas jo, som sagt, aldrig, og de forskellige større og mindre „Tilnærmelser“ til dette Ideal glider i Virkeligheden — hvad enten den relative Ufuldkommenhed har sit Sæde overvejende i det indre Billede eller i dettes ydre Efterligning — umærkeligt over i hinanden.“

Kuhr syntes ofte at det eneste brugbare ord som det unægteligt noget ordfattige danske sprog havde for et begreb, ikke heelt dækkede dette. Så satte han ordet i

anførselstegn for at tilkendegive at ordet ganske vist var det der lå begrebet nærmest, men at det alligevel ikke fuldstændigt var identisk dermed. Endvidere kunne der i en sætning være et eller andet som trængte til en nærmere forklaring. Så skød han en lille uddybende sætning ind mellem to tankestreger.

Det fortælles at Niels Bohr engang udkastede for sine elever det spørgsmål, hvad der var det modsatte af sandhed. Og han besvarede det selv med at det var: klarhed. Det er et paradox som i virkeligheden er et klart udsagn om en dyb sandhed. For Kuhr var sandheden af hver enkelt sætning noget så absolut påkrævet at han altid satte klarheden tilside når de to stridende fænomener ikke kunne forliges.

Kuhrs interesse for filosofiens pædagogiske sider overskyggede hans drift til rent videnskabelig producenter, men den dræbte den ikke. Den videnskabelige virketrang gav sig overvejende udslag i mindre arbejder hvor han borede ind i begrænsede sjælelige problemer, eller redegjorde for enkelte personers sjælelige konstitution. Hans filosofiske hovedværk ved siden af doktordisputatsen er vel nok hans bog om Æsthetisk Opleven og kunstnerisk Skaben. Og ejendommelig nok blev det de fleste betragter som hans største videnskabelige indsats, hans mesterlige medudgiven af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer, ikke et filosofisk men et historisk arbejde, eller et litteraturhistorisk om man vil.

Ved siden af den aldrig svigtende kærlighed til filosofi og pædagogik havde Kuhr een glødende lidenskab: musiken. Det var en af ejendommelighederne ved denne mand som skrev så meget om æstetik, at hans æstetiske følelse var koncentreret om denne specielle kunstart. Han

røbede aldrig nogen særlig naturglæde, han var nærmest høfligt anerkendende overfor naturens skønhed. Noget lignende gjaldt de bildende kunster, omend de var et nødvendigt æmne i hans bog om æstetiken. Skuespilkunst og skønlitteratur var han meget glad i, men her var det overvejende de psykologiske elementer som tog ham fangen. Når han elskede Dickens og Ibsen var det især fordi han blev betaget af deres mange originale figurer, af disses besynderlige sindelag og særprægede repliker. Når han talte om litteratur var det sjældent om et dramas konstruktion eller kunstneriske ejendommelighed, det var oftest om typerne i en roman eller i et skuespil. Mere og mere koncentrerede hans psykologiske interesse sig om en enkelt faktor hos menneskene, både i livet og i litteraturen: humoren. Her tog han først og fremmest Robert Storm Petersen og Albert Engström ind i sin favn og han blev aldrig træt af dem. Han var glad ved at eje Blæksprutten komplet fra første til sidste årgang. Imidlertid, det er musikken som var hans guddom. Han begyndte i ti-års alderen. Karen Ewald skildrer hvordan han en skønne dag satte sig til husets nyanskaffede klaver og med begge hænder, diskant og bas, spillede: Under gravens græstørv sover stakkels Mary Anne. Fra den stund spillede han hver dag, og yderligere gjorde han det mærkværdige at han skaffede sig musiknydelse ved at læse noder. Han fik aldrig undervisning, han øvede sig aldrig. Efterhånden kunne han spille alt fra bladet, transponere, spille stykker han havde hørt på en koncert eller i en opera.

Musiken blev ikke alene hans store lidenskab men også hans store frister. Der har ofte været en kamp i hans sind mellem pligten til arbejdet og længselen efter mu-

sik. Men Kuhr var nu engang udpræget pligtmenneske. Han vovede ikke at anskaffe en radio, for ikke stadig at falde for fristelsen til at høre musik når han hellere skulle arbejde.

Engang da han ved et karneval (det eneste han har været på — han var i munkedragt) havde spillet klaver i de små timer for os andre der dansede, spurgte jeg ham bagefter om han ikke savnede det at danse når vi andre svingede os og han bare spillede til. „Jeg skal sige dig en ting“ sagde han, „det I andre oplever i dansen, det oplever jeg i musikken når jeg spiller til“. Og der er ingen tvivl om at han oplevede, hvad enten det var Mozart eller Verdi eller en moderne rag-time.

Kuhrs mere sparsomme glæde over bildende kunster i forbindelse med pietet overfor de mødrene møbler og en vis konservatisme i livsvaner særtegnede i nogen grad hans hjem. Når man kendte ham kunne man dog godt hygge sig tilrette i hans dagligstue med gyngestole fra klunkistiden, og et kæmpeskrivebord der havde tilhørt Anton Thomsen, og småborde med askebægre og fotografier af venner og veninder, mellem vægge der var behængt med reproduktioner af musikens storheder, familiebilder og enkelte små malerier som bekendte havde foræret ham. Det meste var hængt på de tilfældigt forhåndenværende søm, og han var blevet glad som et barn når nogen havde foræret ham et fotografi efter et billede af Händel eller en radering af Bellmann. Iøvrigt prægedes stuerne af en stedse voxende bogmasse der først åd sig ind i spisestuen og efterhånden ned ad køkkengangen. Bøgerne var ordnet efter et eller andet mystisk system som kun han selv kunne finde ud af. Men han var altid istand til strax at finde den bog han ønskede. Hans breve

var ordnede efter lignende gådefulde principer. Et af disse var at brevene altid blev liggende i konvolutterne — han nænnede vist end ikke at smide hylstrene væk.

Til trods for eneboertilværelsen efter moderens død var Kuhr udtalt selskabsmenneske når tiden tillod ham det. Han blev inviteret ud til talrige bekendte som var glade ved at se denne sprudlende viismand i deres kres, og som tillige forstod at han ikke havde mulighed for i sine små stuer at gengælde al den gæstfrihed han mødte. Han havde hvert år kun et par mindre selskaber, festfyldte og musikbetonede, i nogen grad præget af psykiatere, Wimmer og Daniel Jacobsen, i de senere år Hjalmar Helweg. I det hele omgikkes han meget læger.

Udgangspunktet for Kuhrs psykiatriske interesse var at hans psykologiske forskning fik ham til at beskæftige sig med sjælelivets patologiske sider. Oprindeligt havde han sluttet et nært venskab med Hallager, og engang om året tog han over til Aarhus og gik stuegang med ham på Jydske Asyl. Disse stuegange var store oplevelser for filosoffen. Efter Hallagers død blev de forlagt til Oringe; hvert efterår kørte Kuhr derned sammen med nogle venner, og efter en festlig aften i Hjalmar Helwegs skønne stuer fik han næste morgen den store årlige begivenhed, at gå stuegang på sindssygehospitalet og i nogle få timer at indsuge alle de sjælelivets besynderligheder som skulle virke befrugtende på hans psykologiske skildringer i rusforelæsningerne.

Medens psykologiens patologiske grænseområder havde Kuhrs store bevågenhed, gjaldt noget tilsvarende ikke de sociale og politiske. Han interesserede sig meget lidt for politik. Jeg tror ikke nogen af hans venner vidste hvilket parti han stemte på til Rigsdagen — hvis han da

overhovedet stemte. Han reagerede stærkt overfor propaganda og overfor den forløjethed som undertiden er en nødvendig gødning i politisk virke.

Medens han kun i ringe grad beskæftigede sig med teoretisk sociale spørgsmål følte han til gengæld en varm sympati overfor filantropisk gerning. Der var adskillige filantropiske institutioner til hvilke han ofrede både tid og penge. Det var også karakteristisk for ham at han ikke nænnede at sige nej til en tigger. Indtil det gik op for ham at medlemmerne af tiggerorganisationen i det distrikt hvor han boede, stærkt anbefalede hinanden at søge ham. Så forstod han at han måtte hærde sit gode hjerte overfor oplagte fidusmagere og lade sin hjælpsomhed støtte de virkelige fattige gennem kontrollerende godgørenhedsinstitutioner.

Kuhr var en udpræget etisk natur, men næppe videre religiøs, udover en periode i barndommen. Det kritiske og relativistiske i hans sind hindrede ham i at slutte sig til nogen bestemt positiv religion. På den anden side var han meget bange for at såre andres religiøse følelser, eller i det hele taget prøve at rokke ved dem. Uden denne dybe respekt for andres religion havde han næppe på så mesterlig viis kunnet gennemføre medudgivelsen af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer. Man vil måske undre sig over at han, der som få havde betingelser for at skrive om Kierkegaards sjæleliv, kun har skrevet en enkelt lille artikel der vedrørte hans forfatterskab. Et af de træk i Kuhrs karakter som har holdt ham tilbage har været hans stærke åndelige blufærdighed. Kierkegaard måtte tale for sig selv, men hans indre liv måtte ikke befamles af andre. Engang da vi talte om den så berømmelige „pæl i kødet“ erklærede han at hvis nogen

vidste hvad der var Kierkegaards dybeste hemmelighed og tilbød at fortælle det, så ville han ikke høre det. — Hans blufærdighedsfølelse var endnu stærkere end hans forskertrang.

En ting var karakteristisk for Kuhrs forskning: den søgte meget lidt sit udgangspunkt i biologien. Beskæftigelse med problemer som udviklingslære eller atomlære lå ham fjærnt. Han havde sikkert al mulig respekt for biologi og fysik og kemi, men disse discipliner passede ikke for hans tankegang. Hans tænkning og forskning havde slægtskab med de gamle grækernes og senere europæiske filosofers lære; de uddybedes gennem hans egne iagttagelser og læsning; men de søgte ikke tilknytning til moderne naturvidenskab.

I Kuhrs sidste leveår kæmpede han tålmodigt mod en række sygdomme der dog kun i korte stunder bandt ham til sengen og standsede hans arbejde. Han havde i mange år en lettere sukkersyge som blev opdaget tilfældigt og som ikke plagede ham synderligt, bortset fra at han måtte resignere på kager som han nu engang holdt meget af. Værre var det da han måtte opereres for blæresten. Der kom derpå en Basedows syge som gjorde ham nervøs og træt og medførte en uhyggelig afmagring; den blev dog nogenlunde helbredt. Men hvad der var det tungeste: under flygtningeopholdet i Sverige begyndte der at udvikle sig grå stær på begge øjne. Efterhånden kunne han kun stave sig gennem bøgerne ved hjælp af en lup, en stærk lampe, og atropininddrypning i øjnene. Så blev han opereret, og han var ubeskrivelig lykkelig da han nogen tid efter operationen igen begyndte at kunne læse ubesværet og at færdes alene på gaden.

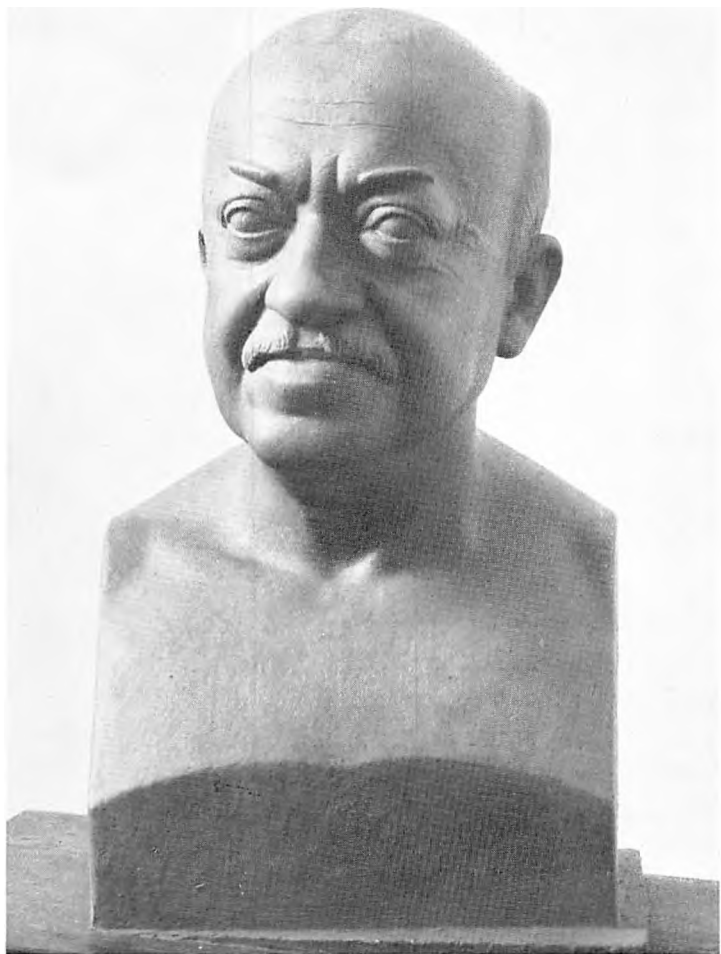
Taknemmelighedsfølelse var et af de mest fremtræ-

dende træk i Kuhrs sind, og han blev aldrig træt af at tale om sin inderlige taknemmelighed overfor de fire læger som havde hjulpet ham gennem sygdommene: Kjærgaard, Sonne, Ehlers og tilsidst Geill. Og inderst inde var han ikke mindre taknemmelig overfor sin husbestyrerinde frøken Brath der med enestående omhu plejede ham og hjalp ham tilrette under de sidste vanskelige sygdomsmærkede år.

Victor Kuhr var præget af intelligens og arbejdsomhed, af pligtfølelse og redelighed. Hans liv har sikkert, mere end man mærkede det på ham, rummet konflikter og tragedier der ikke er kommet frem for dagens lys og aldrig bør gøre det. Men som helhed har han forstået at glæde sig over livet, over sit arbejde, over musikken og over menneskers muntre samvær.

I hans virksomhed og væsen skimter man det der har været hans to dybeste formål i livet: det ene, at sanke viden om menneskets sjæleliv, sundt eller sygt, overalt hvor den var at finde, gennem omgang med mennesker, gennem læsning af litteratur, gennem indfølen i musik; og det andet, at lade denne viden bære frugt ved at lære elever og venner at forstå det menneskelige, at arbejde menneskeligt og at handle menneskeligt.

Rued H. Krabbe

**Victor Kuhr. Buste
af Max Andersen 1948-49.**

OM KOMIK OG HUMOR

DER var en Gang en Mand, som betroede Bernard Shaw — den store irske Humorist —, at han skrev paa en Bog, der skulde handle om Humor. Da Shaw hørte det, saa raadede han Manden til omgaaende at lade sig indlægge paa et Hospital: „Der findes ikke noget mere livsfarligt litterært Symptom,“ sagde han, „end Fristelsen til at skrive om Vid og Humor; den er et ubedrageligt Tegn paa, at man selv er totalt blottet for begge Dele!“

Ja, den samme triste Diagnose vilde Bernard Shaw jo utvivlsomt være kommet til med Hensyn til *mig*, hvis jeg havde fortalt ham, at jeg her i Aften staar overfor den Opgave: at skulle tale om „Komik og Humor“; men nu har jeg jo i hvert Fald løbet Risikoen, og maa altsaa vove Forsøget.

Naar jeg nu skulde prøve at gøre mig selv — og derigennem ogsaa andre — Rede for, hvad jeg egentlig mener, naar jeg uden videre bruger Benævnelsen „Humor“ (for at begynde med den) i Forbindelse med et eller andet Indtryk, jeg modtager, saa vil den naturlige, rent erfaringsmæssige Vej utvivlsomt være den: at jeg vælger til

Udgangspunkt et enkelt Tilfælde, hvor jeg er mig en saadan Oplevelse bevidst, — hvor jeg altsaa siger til mig selv, ganske umiddelbart og ureflekteret: denne bestemte Situation eller Karakter, eller hvad det nu kan være, virker paa mig som præget af „Humor“, — og at jeg saa underkaster min Oplevelse saa indgaaende en Analyse, som det er mig muligt. Til Udgangspunkt vil jeg da vælge en beskeden Situation, som jeg engang har oplevet, og som forekom mig udpræget humoristisk. Det var en Dag, jeg kom spadserende ude ved Østbanegaarden; imod mig kom der en ung Mor med sin lille Datter, som vel kunde være et Par Aar gammel. Vi kendte — vel at mærke — ikke det mindste til hinanden; men i samme Øjeblik den lille Pige saa mig, slap hun Moderen og løb henimod mig glædesstraalende og med udbredte Arme, imens hun raabte: „Dér er Bedstefar!“ Moderen og jeg blev unægtelig i første Øjeblik temmelig forbløffede, men hurtigt opløste Forbløffelsen sig i en hjertelig Latter. Nu er Spørgsmaalet altsaa: hvorpaa beror den „humoristiske“ Virkning af den lille Oplevelse? Hvad er det med andre Ord, der ved denne Lejlighed gik for sig i mit Bevidsthedsliv?

Ja, der er et Svar, som ligger lige for, — i den Grad, at det nærmest lyder som en banal Selvfølgelighed — nemlig det, som bragte mig til at le, er Indtrykket af den lille Piges Fejltagelse, det urimelige og uantagelige i hendes Opfattelse af mig som Bedstefaren. Men hvis vi tænker et Øjeblik videre over Sagen, vil vi let se, at selv om dette Svar maaske nok har ramt noget *centralt* i min

Oplevelse, saa kan det paa den anden Side under ingen Omstændigheder betragtes som udtømmende: Jeg kan jo nemlig — i Livet og i Kunsten — komme ud for saa mange mere eller mindre „urimelige og uantagelige“ Ting, som aldeles ikke bringer mig til at le, — en Pryglescene, en sindssygs Tale, en berusets Gebærder, for at nævne nogle Eksempler. Der maa altsaa være kommet noget mere til, som yderligere Betingelse for min Latter, — og hvad kan det vel være? For her at hjælpe min Tanke paa Gled vil jeg drage Nytte af en Replik i Henrik Ibsens dramatiske Digt „Brand“ og prøve dens Lære paa mig selv. Replikken forekommer lidt fremme i første Akt, der hvor Brand, den unge Præst, er blevet alene paa Scenen og nu „smiler som i en Erindring“; saa siger han:

„To Tanker faldt som Gut mig ind
og voldte Lattervrid i Maven,
og skaffed mig et barket Skind,
naar gamle Skolemor var gnaven.
Jeg tænkte mig en mørkræd Ugle,
en Fisk med Vandskræk. Lydt jeg lo;
jeg vilde dem af Sindet smugle,
men de hang i med Tand og Klo, —
Hvad kom det af, det Lattervrid?
Jo, af den dunkelt følte Splid
imellem Tingen, som den er,
og Tingen, som den skulde være“

Se, disse Ord er gode at faa Forstand af og udmærket egnede til Holdepunkt for min Undersøgelse. Jeg tror, at vi maa forstaa Brands Barndomsoplevelse saaledes, at i

det Øjeblik, hvor han i sin barnlige Fantasileg konstruerer sig Tankerne om en „Ugle, som er mørkerød“ og „en Fisk, der har Vandskræk“ — to Tanker, der jo ligeledes er ganske „urimelige og uantagelige“, — dér „forbløffer“ disse Tanker ham, d. v. s.: de fremstiller sig for hans Bevidsthed som rimelige og antagelige. („Jeg tænkte mig,“ siger han jo), — men denne Indstilling modvirkes ved hans samtidige Følelse af disse Tankers Urimelighed og Uantagelighed („Den dunkelt følte Splid imellem Tingen, som den er, og Tingen, som den skulde være“), i samme Øjeblik denne Følelse slaar ud i klar Indsigt, er „Forbløffelsens“ Spænding dermed ophævet, en Følelse af Befrielse traadt i Stedet, — og saa er det, at Brand bryder ud i sin „lydelige Latter“. Naar vi forstaar Brands Oplevelse af det komiske (hans „Lattervrid i Maven“) paa denne Maade, saa viser det sig, at min personlige Latterreaktion overfor den lille Piges Fejltagelse indeholder netop de Momenter, som var tilstede i Brands Reaktion overfor hans urimelige Fantasifostre; ogsaa i min Situation begyndte det jo med en Forbløffelse („Hvad er Meningen?“ — tænkte jeg straks), men meget hurtigt klarede Situationen sig, og Forbløffelsens Spænding opløstes i Latter.

Vi har hermed fundet det „mere“, som vi før hørte, der maatte være kommen til udover det „blotte Indtryk af noget mere eller mindre urimeligt og uantageligt“, som yderligere Betingelse for min Latter; men vi har samtidig faaet noget at vide om, hvad det overhovedet er,

der „kommer Folk til at le“ (som Holberg siger), hvorpaa „Komikkens“ Virkning egentlig beror. For at gøre dette endnu mere anskueligt, vil jeg tale et Par Ord om den Art af Komik, der kaldes Vittighed. Naar vi ler ved at høre eller læse en Vittighed, er det jo den kvikke *Sammenstilling* af Ting, der ellers intet har med hinanden at gøre og aldrig før er bragt i Forbindelse med hinanden, det er den, der har „forbløffet“ os. Det er jo ogsaa derfor, at en Vittighed som bekendt daarligt taaler at gentages, idet Forbløffelsens Chok for hver Gang bliver svagere. Jeg har engang læst, hvordan et vittigt Hoved tænkte sig et Barn skildre sit Indtryk af en Koncert paa følgende Maade: „En Dame skreg, fordi hun havde glemt sine Ærmer, og en Opvarter spillede Klaver til.“ I et Barns egen Mund vilde en saadan Udtalelse jo ikke have været en (tilsigtet) Vittighed, men naivt-komisk (ligesom den lille Piges Udbrud!). Det er intet Tilfælde, naar Ordene „Witz“ og „Blitz“, altsaa Vid og Lyn, er staaende Rim paa Tysk, — en Vits skal jo komme som en Lynstraale; og derfor er Vittigheden det naturlige Vaaben for den „slagfærdige“ i Modsætning til „Herr Flovmand“s Bagklogskab, naar han tænker paa, hvad han „kunde have svaret“, og i Fantasien nyder sin indbildte Position som „sejrende Helt“. Under de hidsige Stridigheder i England om Kvindernes Stemmeret var der en fanatisk Stemmeretskvinde, som raabte til Lloyd George: „Hvis De var min Mand, vilde jeg give Dem Gift,“ hvortil Lloyd George slagfærdigt replicerede: „Og hvis De

var min Kone, vilde jeg tage den.“ Betydeligt lavere end *Tankevittigheden* rangerer *Ordvittigheden*, som vi møder den i de velkendte „Brandere“ — eller „Kældermænd“, som de ogsaa kaldtes i ældre Tid. Her er det jo noget rent ydre, der „spilles paa“, den blotte Klanglighed mellem hinanden uvedkommende Ord eller et Ords tilfældige Flertydighed, hvis Branderen overhovedet fremkalder Latter (og ikke bare et smertelig-indigneret „Uh“), saa gælder denne Latter vist i Reglen *mindre* det tvivlsomme „Vid“, der er lagt for Dagen, end simpelthen det gode Humør eller maaske snarere den Dumdristighed, der har givet sig saa „hasarderede“ Udslag. (Jeg behøver sikkert ikke at give Eksempler paa Brandere. Jeg kan nøjes med at udlevere mit eget Efternavn, som paa Grund af en vis Flertydighed talløse Gange er blevet anvendt paa den Maade, saa jeg efterhaanden er blevet hærdet). I Shakespeares „Købmanden i Venedig“ hedder det da ogsaa foragteligt: „Hvor dog enhver Nar kan lege med Ord“; og givet er det jo, at man hos Sindssyge kan træffe paa et Væld af rene Klangassociationer. Forresten skal vi nu ikke tale altid ondt om den Slags Vittigheder; saadan Ordleg er paa ingen Maade altid lige aandløs eller tanke-løs, og det er ingenlunde nødvendigvis de fattigste paa Aand, der engang imellem tillader sig disse „legende“ Udtryk for en spøgefuld Sindsstemning. Hos den gamle Filosof Kant finder man følgende forstaaende Udtalelse: „Man mærker let,“ siger Kant, „at ogsaa kloge Folk undertiden vrøvler (eller fjanter), og at der hører

ikke lidt Aand til for en kort Tid at sætte Forstanden fra Bestillingen, uden at der sker nogen Skade derved!“ Det er f. Eks. en kendt Sag, hvordan Komponister, som jo har en ganske særlig livlig Klangfantasi, ofte nærer en sand Forkærlighed for alle Slags Ordspil. Fra Beethovens Mund har vi adskillige opbevaret, som naar han sagde om den store Komponist Bach, at han burde ikke hedde Bach, men Meer, (altsaa ikke Bæk, men Hav), og naar han kaldte vor egen Kuhlau, som havde til Specialitet at komponere Kanons (De kender de flerstemmige Sange, hvor de forskellige Stemmer efter hinanden udfører det samme Tema), „den store Kanonér“. Komponisten Max Reger skulde engang indtegne sig i Fremmedbogen paa et Hotel, og lige før ham stod der: Franziska Müller, Komponistinde, fra Sprottau, hvorpaa han nedenunder skrev: Max Reger, Akkord-Arbejder, fra Jena. Det er rigtige Musiker-Ordspil!

Jeg er imidlertid i min Analyse foreløbig ikke naaet mere end halvvejs frem. Foruden de Momenter, som min Oplevelse havde til fælles med Brands, indeholdt den nemlig andre, som vi ikke har mødt dér. De har nok lagt Mærke til, at jeg talte om Brands Oplevelse af det komiske, og at det er Komikkens Væsen, vi nu har søgt at klare os, — altsaa Latterens Kilde. Men min Latter over den lille Piges Fejltagelse havde en særlig Klang, en egen Stemningsfarve — (man kunde sige: en „Hjertelighed“), som ganske fattedes Brands Latter over hans „Ugle“ og hans „Fisk“, og det er netop denne særlige Nuance, jeg

før karakteriserede som Udtryk for Humor. Forholdet mellem Begreberne „Komik“ og „Humor“ maa altsaa være det: at indenfor *Komikkens* vidtstrakte Rige danner Humoren et speciellere Omraade, og det er dette Omraades nærmere Afgrænsning, vi nu skulde gaa over til. Men inden vi gaar i Lag med denne Opgave, er det dog endnu paa sin Plads lige at gøre opmærksom paa, at i Svaret paa Spørgsmaalet om, hvad det er, der bringer os til at le, ligger naturligvis med det samme Forklaringen paa, hvorfor det *ikke* kunde falde os ind at le under Indtrykket af saadan noget som en Pryglescene, en sindssygs Tale, en berusets Gebærder: saadanne Indtryk virker jo nemlig saa pinligt — maaske ligefrem tragisk — paa os, at der her aldeles ikke bliver nogen Jordbund for „Komikkens“ lyse og lette „Spændings“-Leg med den afsluttende, lyst-betonede „Følelse af Befrielse“, der, som vi hørte det, er det Moment, der umiddelbart udløser Latteren. I Tilfælde, hvor Indtryk som de nævnte undlader at virke pinligt, er der derfor heller intet til Hinder for, at den komiske Virkning kan indtræde; saaledes kan mere primitive og afstumpede Naturer udmærket godt lade sig henrive til Latterudbrud netop dér, hvor en mere udviklet Forstaaelse og Medfølelse vilde finde, at „det er da ikke noget at le ad“. Goethe har engang udtalt, at „ved intet giver Menneskene tydeligere deres Karakter tilkende end ved det, som de finder latterligt“. Som bekendt taltaler netop Pryglescener — især i Komedien — i fremragende Grad den udpræget jævne og barnlige Smag for

det haandfaste og groftkomiske, den „drastiske“ Komik, som det kaldes, og en skørhovedet „Original“ (som min Barndoms „Jomfru Tidsfordriv“) for slet ikke at tale om en „fuld Mand“ har fra Arilds Tid afgivet et lattervækkende Skuespil for Storbyernes Gadeungdom; ja maa-ske kunde det endda hænde Dem og mig om ikke at le saa dog at smile ad den „fulde Mand“, hvis han med en uhyre anstrengt Værdighed stræber — omend ganske uden Held — at redde det ydre Skin, og dermed skaber Betingelsen for en Komik, der i nogen Grad afleder Opmærksomheden fra den dystre Baggrund.

Inden vi nu gaar over til Humoren, skal jeg blot give Dem endnu et Eksempel paa det, der kaldes „Situations“-Komik: Den Gang Universitetsbygningen i Halle for godt og vel 100 Aar siden blev indviet, blev der holdt en højtidelig Festmiddag, hvor der bl. a. blev udbragt en Skaal for den af Borgerne, der havde haft Overtilsynet med Bygningsarbejdet. Han var jo nødt til at takke, og han rejser sig da og begynder: „Mine Herrer! Uforberedt som jeg er . . .“ Pavse . . . Han tager Tilløb igen: „Uforberedt som jeg er . . .“ Atter Pavse hvorefter den brave Overtilsynsførende troskyldigt haler sit medbragte Manuskript op af Lommen og fortsætter med at læse sin Tale op efter det — under almindelig Jubel.

Naa, der indgik som sagt i min lille Oplevelse ude ved Østbanegaarden udover de Momenter, der hører hen under „Komikkens“ Omraade i Almindelighed, tillige noget mere, en ejendommelig Stemningsnuance, som jeg — i

Overensstemmelse med min Sprogfølelse — finder det naturligt at karakterisere ved Bestemmelsen „Humor“. Nu ved jeg jo meget godt, at Sprogbrugen med Hensyn til Ordet „Humor“ — og maaske endnu mere med Hensyn til Adjektivet „humoristisk“ — er temmelig løs og vag: meget ofte finder man Ordene Komik og Humor brugt ganske i Flæng, og „humoristisk Sans“ vil sikkert i Almindelighed sige saa meget som simpelthen: Sans for det komiske. I Oehlenschlägers „St. Hans Aftens Spil“, dér hvor „Lapsen“ kommer ind og siger:

„Herr Vært! Lad mig faa et Glas Æggepuns,
som jeg kan hælde mig i mit Spunds“,

svarer Værten:

„Gerne, min humoristiske Herre“,

og mener dermed: min spøgefulde Herre. Men siges der om en Person: „Han er vel nok temmelig humoristisk“, eller i et Ordskitte: „Nej, nu bliver du virkelig for humoristisk“, er Meningen aabenbart den nedsættende: komisk, latterlig. Alligevel er jeg overbevist om, at en mere nuanceret Sprogbrug ganske umiddelbart vil føle og anvende Ordet „Humor“ netop i den Retning, med den Betydningsnuance, som nu vil blive udviklet her, og som ogsaa i det væsentlige er den, man møder i Litteraturen. Vi ler jo nok ad den lille Pige, naar hun kalder mig „Bedstefar“, men vor Latter er ikke en *Haan*latter, tværtimod. Vi omfatter hende jo netop med Sympati og Forstaaelse; vi ved i Forvejen hvordan smaa Børn i Reglen

opfatter Omgivelserne ganske ufuldstændigt og unuanceret, de faar langt fra alle Enkeltheder med, de hæfter deres Opmærksomhed ved enkelte særlige Træk (maaske bare de ydre Omrids), saa at deres Opfattelse nærmest bliver rent skematisk — noget man jo ogsaa kender fra Smaabørns Tegninger, der altid kan betyde en hel Mængde forskellige Ting. Nu har den lille Pige aabenbart om Bedstefaderen bevaret et temmelig skematisk Erindringsbillede, og da hun saa af mig oplever et lige saa skematisk Synsbillede, er det jo intet Under, at de to Skemaer (Bedstefaderens og mit) kommer til at dække hinanden. Men vor forstaaende Latter over hendes Fejltagelse faar et endnu videre Sigte, en almen-menneskelig Rækkevidde, idet vi jo alle — ogsaa De og jeg — under særlige Forhold meget let kan komme til at begaa den Slags Fejltagelser. Det er velkendt, hvordan et Menneske, der f. Eks. befinder sig i en Tilstand af spændt Forventning, let kommer til at omtyde de forskellige Sanseindtryk, der møder ham, i sin Forventnings Retning og saaledes underligger den „Illusion“ (det Sansebedrag), at han tror at have set eller hørt noget ganske andet (nemlig det forventede) i Stedet for det virkelig forhaandenværende. Og Tilstande af Haab, Frygt, Mistanke kan virke ganske i samme Retning. Men med Latterens almenmenneskelige Rækkevidde er ogsaa givet den enkeltes Latter over sig selv, hvorved Latteren uvægerligt faar en Undertone af Alvor. Kan De ikke ligefrem høre paa Ordet „*Humor*“, hvordan dette ligger deri?

Ja, saa meget fik vi altsaa ud af min lille Oplevelse; men hermed tror jeg virkelig ogsaa, det er lykkedes at trække paa en Snor alle de væsentlige Momenter, der adskiller Humoren fra de andre Arter af Komik, og dermed at afgrænse dens Omraade. Jeg skal lige give Dem et andet Eksempel paa en ganske enkel, humoristisk Situation, som jeg henter fra den store svenske „Humorist“ Albert Engström: Det er den 7-Aars Kommuneskoledreng i en Forberedelsesklasse, som siger til Lærerinden, bristefærdig af indigneret Skepsis: „Igaar sagde Frøknen, at 5 og 5 er 10, og i Dag siger Frøknen, at 7 og 3 er 10, — hvad Fanden skal en tro?“!

Det vil nu ikke være vanskeligt at paavise den indre Sammenhæng mellem de forskellige Momenter, der i Forening tilvejebringer „Humorens“ særligt nuancerede Stemning. Som den afgørende Betingelse for, at vor Latter skal antage denne Stemnings særlige Klangfarve, maa det sikkert anses, at vi møder Genstanden for vor Latter med Forstaaelse, — at vi altsaa er i Stand til at tænke os ind i den andens Sjæleliv og skønne over Aarsagen til og Meningen med den Adfærd, der virker paa os som „latterlig“. Men et Menneskes Mulighed for Forstaaelse af andre Mennesker staar og falder som bekendt med dets Evne til at kende og forstaa sig selv, og derfor er det en nødvendig Forudsætning for vor Tilgængelighed for Humor, at vi er nogenlunde vel udstyret, hvad Selverkendelse — og ikke mindst, hvad Selvkritik angaar. Skal vor Forstaaelse af et andet Menneske trænge til-

strækkelig dybt ned, maa vi imidlertid se dets Adfærd paa en bredere Baggrund, og herved opnaar Humoren sin almen-menneskelige Rækkevidde, saa at det altsaa i Virkeligheden — dybere set — bliver den samlede Menneskehed, vor Latter gælder, og ganske særlig da os selv. Denne Humorens „Selv-Latter“ har man alle Dage vurderet højt for dens elskværdige Karakter; tænk bare paa de Mennesker — vi kender alle nogle af den Sort —, som under alle Livets Forhold tager sig selv saa gravhøjtideligt, er saa ovenud imponerede af sig selv, som aldrig kan staa bare en lille Smule humoristisk overfor deres egne Svagheder og Mangler, som altid vogter mistænksomt paa det mindste Smil paa vore Læber, — og som ved deres absolutte Humor-Forladthed netop appellerer til vor Humor! Maa vi ikke give Goethe Ret, naar han udtaler i et velkendt Epigram: „Den, der ikke kan have sig selv til bedste, han hører bestemt ikke til de bedste“? Men med den leendes Evne til at lade sin Latter omfatte den samlede Menneskehed — og ikke mindst ham selv — er jo uundgaaeligt givet det Moment i Humoren, som vel nok falder mest i Øjnene: Den *Sympati med Latterens Genstand*, som véd at skatte det værdifulde bag det lattervækkende, Meningen bag det urimelige, — „Straffen og Tilgivelsen paa een Gang, som Naturen selv har den,“ saadan har Johs. V. Jensen for 30 Aar siden udmærket udtrykt Forholdet. Og endelig vil en virkelig dybt „sympatisk“ Latter umulig kunne frigøre sig for den Undertone af Alvor, som i sin Tid fik Filosofen Schopen-

hauer til ligefrem at definere „Humoren“ kort og fyndigt som: „Den bag Spøgen skjulte Alvor“. En Alvor, der paa denne Maade giver sig indirekte til Kende, er naturligvis let udsat for at blive mistydet og mistænkeliggjort som negativ og letbenet — nemlig af den, hvem Humorens „Gudegave“ er nægtet (saaledes kaldes den i Sally Salminens Roman: „Katrina“); men Humoren er jo netop — for atter at bruge et i Centrum rammende Udtryk af Johs. V. Jensen — „omvendt positiv“, — ja, den kan, som det engang er blevet sagt, „være endnu mere alvorlig end Alvoren“! Eks.: Narren i „Kong Lear“! Det skulde da ikke kunne forbavse nogen at se, hvor mange „Humorister“ der personlig er Alvorsmænd, ja, undertiden dybt tungsindige. Herhjemme behøver vi blot at minde om vor klassiske Humorist, Fritz Jürgensen.

Paa det Sted i Romanen: „Katrina“, hvor Sansen for Humor kaldes en „Gudegave“, dér hævdes der, at der „gives intet, som kan lette et Menneskes Modgang saadan som den!“ Det kunde da maaske være paa sin Plads til Slut i al Hast at kaste et Blik paa nogle af de Velsignelser, der gennem denne „Gudegave“ kan blive os Mennesker til Del i Livets forskellige Forhold. Tænk f. Eks. paa Humorens direkte praktiske Værdi i al Slags Undervisning, hvordan den faar alting til at „glide“, gør Sindene karske og aabne, lyser og varmer som en Solstraale, — i skarp Modsætning til Ironien, som netop mangler Humorens Sympati-Moment, og som derfor let kan virke saarende og opirrende, — forsaavidt den da overhovedet

bliver *forstaaet*, hvad der som bekendt ingenlunde altid er Tilfældet. Forresten ligger det karakteristiske ved Ironien (nu som Ordet hyppigst forstaas) jo i, at den, der „ironiserer“ latterliggør Genstanden for sin Ironi derigennem, at han giver sit Udsagn Udseende af en alvorlig ment Anerkendelse, medens den virkelige, modsatte Mening kun giver sig indirekte til Kende; her møder vi altsaa en „bag Alvoren skjult Spøg“! — Eller tænk paa Tilfælde, hvor vi har at gøre med Mennesker, der forekommer os sære, udæskende, irriterende, „hverken til at hugge eller stikke i“ (som man siger), saa vi er ved at køre fast med dem; hvis det saa er os muligt at lade et Stenk af Humor faa Indpas i vor Sindsstemning, (ak, det er saamænd ikke altid let, — navnlig ikke i de unge Aar), — hvor glider da ikke ogsaa her alting ubeskrivelig meget lettere, hvor staar vi ikke ganske anderledes frit og overlegent overfor Situationen, end om vi straks havde ladet den gaa os paa Nerverne! Naar Goethe kom ud for Mistydninger og Skumlerier, saa tog han sig det aldeles ikke nær: „jeg tog alle Tilstande og Personer ... helt igennem realt, som givne, én Gang fastlagte Naturvæsner, der ikke kan handle anderledes, end de handler“! — Men den *største* Tjeneste, som Sansen for Humor er i Stand til at bevise et Menneske, den ligger dog dybere endnu — nemlig paa det Punkt, som „Katrina“-Citatet viste hen til: dens Mulighed for at „lette et Menneskes Modgang“. Netop fordi der er sikret al Humor den Baggrund af „Alvor bag Spøgen“, som vi før kon-

staterede Nødvendigheden af, — netop derfor kan Livets Alvor ogsaa saa trygt tage Humoren, Spøgen i sin Tjeneste, uden Risiko for derved at blive forflygtiget eller forfladiget. Det er slet ikke den i Forvejen lette Modgang, jeg her tænker paa, — de mange mindre Genvordigheder og Ærgrelser, som ingen af os slipper for, og som det er saa befriende — og i Almindelighed heller ikke vanskeligt — at afvinde en mere eller mindre „humoristisk“ Side, saa man hurtigt kan „le dem væk“. Nej, jeg sigter til de virkelig smertende Stød, Livet kan give: kan et Menneske her finde Styrke til at møde sin Skæbne Ansigt til Ansigt og se den under Øjne, — se sin personlige Lod under et videre Perspektiv, i dens Sammenhæng og Fællesskab med andre Menneskers Skæbne, — og kan han derigennem ane en forsonende Mening bag det tilsyneladende meningsløse, saa at han har Raad til spøgende at lindre sit Sind og trøste sine Medmennesker, — ja, kan et Menneske præstere dette, saa er hans Spøg Pantet paa en *Humor*, der ikke forflygtiger eller forfladiger Livets Alvor, men gør den lettere at bære, — den Livskunstens „store Humor“, som i sin Tid er beskrevet af Høffding, og som er eet med den sande „filosofiske Visdom“. Det store, lysende Forbillede er her *Sokrates*, den „store Humorist“, da han, med Døden for Øje, rolig og uanfægtet kunde skæmte med sine Venner og trøste dem i deres Sorg, saa at de, som en af dem beretter det, „snart lo og snart græd“; i denne „filosofiske Visdom“ møder vi virkelig en Humor, der er „endnu mere alvorlig end Al-

voren“! — Jeg tror, at vi har Lov at hævde, at Sansen for Humor, for „den bag Spøgen skjulte Alvor“ — baade i de mindre og i de større Former, baade i Kunsten og i Livet — er en Egenskab, der ligger den danske — og maaske overhovedet den nordiske — Mentalitet særlig nær: Alvor mangler vi saavist ikke, men det er naturligt for os at give den mere indirekte til Kende, netop „skjult bag Spøgen.“ Georg Brandes har en Gang (i 1906) i en Tale fremhævet „den danske Maade at sky en altfor ublandet Alvor i Behandling endog af alvorlige Spørgsmaal“, og i denne Sammenhæng udtaler han saa de oftere citerede Ord: „Man forstaar ikke *Dansk*, naar man ikke forstaar *Spøg*“! Men en halv Snes Aar efter Brandes' Tale udstrækker Vilh. Andersen — ogsaa i en Tale — Humorens særlige Domæne til *hele Norden*, og betegner „den nordiske Humor“ som „Urstoffet, Kilden i nordisk Aand“. „Denne Humor,“ siger han, „er vor (Nordboernes) aandelige Enhed, — ved den skiller vi os fra alle omboende Folk“! —

Blandt Komikkens mange forskellige Afarter, baade paa godt og paa ondt, maa vi da tilkende Humoren Prisen for dens store praktiske Livsværdi, — saadan som en Digter, der selv var „rig paa Humor“, en Gang har udtrykt det: „Humor er Svømmebæltet paa Livets Strøm“!

NORDISK LUNE

NAAR man i Renæssancetiden opførte sine festlige Skuespil, saa brugte man gerne i Mellemakten at indlægge et „Intermezzo“ som en Slags Hvilepunkt baade for de optrædende og især for Tilskuerne, hvor alle de mange Indtryk kunde faa Lejlighed til at „sætte sig“ og arbejde videre i Folks Tanker, mens Blikket fængsledes af en Pantomime med vilde Dyr eller vilde Mennesker eller, hvad det nu saadan kunde være.

Som saadan et lille — nok saa tamt — Mellemakts-Intermezzo har man nu her i Aften „indlagt“ mig, for at jeg skulde prøve — paa Tilhørernes og mine egne Vegne — at finde Ord for noget af det, vi allesammen har oplevet — og om lidt igen skal opleve — ved at blive konfronteret med det *nordiske Lune*, levendegjort for os gennem den store sceniske Kunstner, der ved hele sin Livsgerning kraftigt har dementeret den gamle Platons Paa-stand: at det skulde være umuligt for den samme Skuespiller at være fremragende baade som Tragiker og som Komiker! Det personlige Lune, den „komiske Kraft“, hvormed Poul Reumert skænker op for os af „nordisk

Lune“, er — det viser Forsamlingens løftede „Fællestemning“ (dens „Alstemning“) til fulde — et i Sandhed „*smittende Lune*“, — saadan som det nordiske Lune er det i sig selv, hvad enten det taler mere lavmælt og „lunt“ til os, eller det giver sig lydeligere og djærvere til Kende. Og saaledes er i Virkeligheden alle vi her i Aften selv Parthavere i det nordiske Lune og kan føle os som de „Lunets lyse Sønner“, som der synges om i Universitetskantaten! Det er jo klart, at de, der har valgt Fællesbetegnelsen „nordisk *Lune*“ for denne Aftens Program, har tænkt sig Begrebet „Lune“ saa omfattende, som den gængse og mere vage Opfattelse tager det, og ikke med den finere Nuancering, der som bekendt har ladet Vilhelm Andersen fremhæve „Lunet“ som en *specifikt dansk* Ejendommelighed. Anvendt som her i Aften — og som f. Eks. i Baggesens Verslinie: „Graad smelted hen i Smil, naar Wessels Lune bød“, — bliver Ordet „Lune“ saa temmelig ensbetydende med Ordet „Humor“ — ogsaa dette Ord taget i sin populære og videre Betydning.

Hvordan oplever nu vi som Danske de Udslag af norsk og svensk Lune, som vi her bliver stillet Ansigt til Ansigt med? Ja, der er en Erfaring, man atter og atter har Lejlighed til at gøre, naar man mødes med Repræsentanter for vore Broderfolk: vi føler os saa *nær beslægtede* med hinanden, at der er Grundlag for en dyb og bred gensidig Forstaaelse; men paa den anden Side er vi tilstrækkeligt *forskellige* til, at der bliver en vid Mark for gensidig

Berigelse, Paavirkning, Inspiration. Denne Erfaring vil naturligvis ogsaa indfinde sig, hvor det specielt er Broderfolkenes *Humor* (deres „*Lune*“), man er stillet overfor; og jeg skulde tro, at det netop er den, der som i en Sum samler denne Aftens mangehaande Oplevelser i sig og vil blive bestemmende for det Hovedindtryk, vi tager med os herfra.

Slægtsligheden — ja, kan vi vel forlange noget mere nærliggende og slaaende Vidnesbyrd om den end vor egen umiddelbare Modtagelighed og Forstaaelse her i Aften? „Du ligner den Aand, som du begriber“, hedder det jo i Goethe's „*Faust*“! Med Vægt har Vilhelm Andersen for godt og vel $\frac{1}{4}$ Aarhundrede siden understreget dette Fælesskab ved at danne Begrebet „Nordens Humor“ eller „den nordiske Humor“, den han betegner som „Urstoffet, Kilden i nordisk Aand“ — kendetegnet ved et „Samspil mellem Tungsind og Letsind“: „Denne Humor er vor (altsaa Nordboernes) aandelige Enhed“, siger han, „ved den skiller vi os fra alle omboende Folk“. Tanken om „Samspillet mellem Tungsind og Letsind“ har fundet sit nyeste Udtryk i det lille tilspidsede Vers af Digteren Kumbel Kumbell:

„Den, der kun
tar Spøg for Spøg
og Alvor
kun alvorligt,
han og hun
har faktisk fattet
begge Dele
daarligt.“

Men den indbyrdes *Forskellighed* midt i Ligheden kommer vi saa vist heller ikke udenom, selv om den er lettere at fornemme end at definere. Møder jeg paa Gaden en *dansk* „Bisse“ og en *svensk* „Bisse“, — ja, saa maa jeg ganske vist tilstaa, at jeg mangler den tilstrækkelige Sagkundskab til at konstatere deres lokale Afskygninger; hvis jeg derimod i den humoristiske Litteratur møder — skal vi sige „*Fred'rik med Trænæsen*“ — dette livsfilosofiske Foster af Storm Petersens Fantasi — og saa Albert Engströms før omtalte „*Kolingen*“, ja, saa vil jeg ikke et Øjeblik være i Tvivl om, at lige saa „pæredansk“ den ene er, ligesaa „genuin svensk“ er den anden. Det er jo derfor, at vi ogsaa paa denne Side Sundet har taget „*Kolingen*“ — den vaskeægte „*Bisse*“ — ind til vort Hjerte, — fantastisk laset, som han er, og usandsynlig snavset, men sprængfyldt af Aandsoverlegenhed, bon sens og Galgenhumor! Jeg kan ikke nægte mig selv den Fornøjelse her at delagtiggøre Dem i bare ét eneste af Kolingens mange Vidsdomsord, — men *det* er i mine Øjne til Gengæld ogsaa „saa godt som mange“. (Hvis her er nogen, som kender Historien i Forvejen, saa gør det ikke det mindste; jeg har opfrisket den for mig selv utallige Gange, og jeg nyder den lige intensivt hver Gang). Nu er Situationen den, at Frøken Beate-Julie av Lilliehierta er død, Dagen før hun vilde være fyldt 90; og Kolingen sidder og læser i sin Avis Dødsannoncen, som lyder saadan: „At Frøken Beate-Julie av Lilliehierta efter 90 Aars — paa nær én Dag — dydigt Levned er afgaaet ved Dø-

den, bekendtgøres herved“. Kolingen grunder en Tid derover, — og saa udbryder han: „Ja, *den ene Dag, den* undte jeg hende min Sjæl af hele mit Hjerte“! Det er vel nok „svensk Lune“!

Men begynder vi først at hæfte Opmærksomheden ved Forskellene midt i Ligheden, saa lader det sig ikke gøre at standse ved Sammenligningen mellem Broderfolkene indbyrdes; fra *Landene* føres Blikket med Nødvendighed videre til *Landsdelene*, — og vi kunde for den Sags Skyld godt gaa meget videre endnu: til de enkelte Sogn og Herreder —, f. Eks. til *Vestjyden*. For der er jo ingen Tvivl om, at indenfor det typisk *danske* „Lune“, dér tegner det jyske, det fynske, det sjællandske sig med umiskendelige Særtræk; Latteren, Humor-Stemningen er vel den samme, men dens Genstand (det, der lees ad) varierer. *Det* er jo netop Pointen i den Sammenstilling, vi før „Mellemakten“ blev præsenteret for: først hørte vi det velkendte Eventyr af *H. C. Andersen*: „Hvad Fatter gør, det er altid det rigtige“, og derefter fik vi *Johs. V. Jensens* Version af Historien — overfor *Fynboens* „Lune“ *Jydens* —, hvor Begivenhederne udvikler sig i den stik modsatte Retning: hvor Bondemanden drager til Marked med en Sæk raadne Æbler og vender hjem med en Hest, og hvor Konen modtager hans Beretning med stigende Surhed! Digteren har altsaa her — med et overlegent selvironisk „Lune“, der danner Sidestykke til Andersens, og som kulminerer i selve Idéen, — stillet det jyske Temperament, unægtelig stærkt stiliseret, lige overfor det

„*fynske* Folkesind“ med dets ukuelige „Sangvinitet“ — den, der i sin Karikatur udgør Indholdet af det Andersen'ske Eventyr. („Altid ned ad Bakke og altid lige glad“, sammenfatter „Englænderne“ Begivenheden. I den jydsk Version af Historien er Moralen derimod: „altid op ad Bakke og dog aldrig tilfreds!“).

Der er en Mand, som har forfulgt „*dansk Folkekarakter*“ lige indtil dens fineste Afskygninger, — „Vestsjællænderen“ *Thorkild Gravlund* (han døde i December 39, — længere er det ikke siden). Han fortæller os bl. meget andet, at det *sjællandske* Lune ynder at give sig Udslag i „Narreri“ — d. v. s.: en godmodig, „forsoren Drilskhed“, som *Jyden*, hvis Lune „kan være rammende og fældende, men ikke frigørende (som jydsk Harme)“, kan have svært ved at forstaa; *Jyden* skal nok ogsaa være den mest slagfærdige (Mon dog ikke her „Asfaltens Cowboys“ kommer op paa Siden af ham??); det *fynske* Lune karakteriseres som „mildt og varmt, hyggeligt og stemningsfuldt“ — men derimod „ikke rigt og ikke af større Værdi i Tilværelsen“ („den fynske Omgangstone kan eje Lune, men kan lige saa vel være det foruden“, siges der). Efter hvad en anden Kender (Uhrskov) hævder, skal Sjællænderne gennemgaaende besidde større Lyssyn end Jyderne, der i større Tal „maa bakse med Tungsindets Byrde“; den Optimist, der sagde: „det passer ikke, naar de siger, det ikke kan gaa ...“ er fra Sjælland. En, der selv er fra Lemvig (Thuborg), hævder om den „jydsk Humor“, at den „fornemmeligst bestaar i Iagttagelse af

Menneskers Narvornheder (Naragtigheder), men ogsaa med en alvorlig Bund“; og han fortæller, at naar hans Fader og en gammel Bondemand „morede sig sammen“, saa lo de sjældent højt, men undertiden hjerteligt,“ — altsaa netop „lunt“! Det skulde altsaa næsten være muligt at *stedfæste* Folk alt efter den særlige Retning, deres „Lune“ giver sig Udslag i; „sig mig, hvad du le’r ad, og jeg skal sige dig, hvem du er“, er der en svensk Forfatter, der fornylig har udtalt — omend naturligvis med et videre Sigte end til det blot lokale!

Men nu er her vistnok ogsaa teoretiseret tilstrækkeligt! Naar man har sat sin Næse op efter *Prøver paa* „Nordisk Lune“, saa at skulle paahøre en Tale *om* „Nordisk Lune“, det er jo næsten — for at bruge et tredie gammelt Billede — som at „faa læst højt af en Kogebog, naar man er sulten“! Og derfor er det lille „Mellemakts-Intermezzo“ nu til Ende, og „Lunets“ graa Teori viger ærbødigt Pladsen for dets livsgrønne Praksis!

NOGLE OPLYSNINGER

De her udgivne foredrag er tagne fra professor Kuhrs efterladte papirer i Det Kongelige Bibliotek. Det første, Om Komik og Humor, blev udsendt i radioen d. 6. 10. 1940; det andet, en indledning til oplæsninger af „nordisk lune“, blev transmitteret fra Studenterforeningens sommermøde paa Gerlev Idrætsskole d. 23. 8. 1941. Begge er de, som andre foredrag i papirerne, blevet maskinskrevet i anledning af udsendelserne. Navnlig det første viser imidlertid, at det således fremstillede manuskript talrige gange er blevet fremtaget og gentaget ved forefaldende lejlighed; man har her det berømte foredrag om humor, hvor med professor Kuhr gæstede en lang række foreninger. Manuskriptet er derfor temmelig slidt, forøget med indlagte småsedler, og korrigeret adskillige steder. Disse forbedringer er for største delens vedkommende stenografiske; nogle af dem har måttet udelades, da de blot var stikord ved det mundtlige foredrag, hvortil en anekdote knyttede sig; en enkelt har dog kunnet kompletteres med et nærliggende vers af Piet Hein. Andre tilføjelser drejede sig om konkrete sidehenvisninger til forskellige værker; også disse er udeladt. Fremdeles er bladene gennemarbejdet i retorisk hensigt, dels med idelige understregninger, flere gange i hver linje, dels ved ligefremme regiebemærkninger som „Pavse!“ o. l. Skønt disse fremhævelser ikke hører hjemme i foredragene, naar de læses, er de dog af interesse som erindringer om professor Kuhrs yderst levende talekunst; der gives derfor en side af teksten med disse ejendommelige tilretninger.

Aage Kabell.